

“החקלאית” בת שמונים!

שלמה דורי – ארכיון ומוזיאון הרפת, יפעת

הקדמה

בסוכות תש"ס ספטמבר 1999, מלאו שמונים שנה לייסודה של “החקלאית”. התאריך הזה עבר בציבור שלנו ובציבור הרופאים ללא כל הד, כאילו מדובר הוא בדבר שולי, אשר אין לו כל ערך מיוחד בתולדות הענף שלנו. למעשה, זה אירוע בעל חשיבות עליונה בהשפעתו על ענף גידול הבקר ושאר בעלי החיים ובעל חשיבות כללית בהקמת הקואופרטיב הראשון בארץ ישראל.

היות ו“החקלאית” מסתירה את גילה (מתוך נימוקים השמורים עמה), כמו אישה בגיל מסויים, החלטנו להביא לידיעת הציבור שלנו קצת מתולדותיה מתוך הכרה, שההתפתחות המפוארת של ענף גידול בקר לחלב בארץ לא היתה אפשרית ללא קיום “החקלאית”. התאחדות מגדלי בקר היתה מאז היווסדה חלק בלתי נפרד והפעיל ב“החקלאית”, ולמעשה

היתה זהות בין שני הגופים ומבחינה פרסונלית; רב חברי הנהלת “החקלאית” היו פעילי ההתאחדות.

בגלל כל אלה החלטתי על פרסום רשימה זאת אשר מתפרסמת ב“משק הבקר והחלב” שקוראים בו גם רפתנים אשר אינם חברי “החקלאית” רחמנא ליצלן. החומר מבוסס על מסמכים מראשית “החקלאית” אשר בארכיון שלנו, על פרוטוקולים משנת 1920 עד שנות ה-70, על החומר שנאסף על ידי עמי נריה לשם כתיבת ספר על תולדות הרפואה הווטרינרית בארץ ישראל ועל החומר שפרסמה “החקלאית” בחוברת לציון 40 שנות קיומה (שאו עוד לא התביישה בגילה). אני מקווה שהדברים שיובאו בהמשך יעשירו את ידיעת הציבור שלנו, ולמנהלי “החקלאית”, לפקידיה ופקידותיה יבהירו איזה ירושה נפלאה נפלה בחלקם וידעו לכבדה.

חיים צימרמן

אהרן רוטבלט

יצחק בן יעקב

שמעון מקלר

חיים יפה

מייסדי “החקלאית”

לא דובר בימים ההם, כי בכל הארץ היו 3 רופאים וטרינרים יהודים: דר' שם טוב, דר' סמסונוף ודר' משה כספי. הרופאים האלה עבדו בשירות ממשלתי או במסגרת "איקא". דר' כספי אשר ראה את המצב, אירגן 2 קורסים לעוזרים וטרינרים, מתוך תקוה שהדבר יקל את המצוקה של חוסר עזרה וטרינרית. חלק מבוגרי הקורסים אכן השתלבו בעבודה ואחדים אחרי מספר שנים נסעו לחו"ל וסיימו לימודי וטרינריה מלאים.

הראשונים התחילו את דרכם ברכוש דל מאד, כפי שאפשר לראות מטבלה 1, שעל פיה עם העליה השלישית התחילה תנופת התיישבות גדולה בעמק יזרעאל, התחילה התרחבות רצינית.

ואלה תולדות "החקלאית"

כאמור, "החקלאית" נוסדה בספטמבר 1919, סוכות תרע"ט ביבניאל, בביתו של חיים יפה ואלה המייסדים: יצחק בן יעקב מדגניה א', ישראל בצר ממושב מרחביה, משה גליקין ממגדל, בנימין דוכובני מיבניאל, נחום הלוי ממושב כנרת, משה טריפון ממצפה, חיים יפה מיבניאל, שמעון מקלר מבית גן, נחום סנדלר מבית גן, אריה פבריקנט מסג'רה, חיים צימרמן מיבניאל, שמואל צימרמן מיבניאל, בן-ציון צ'רנומובסקי (ישראלי) מקבוצת כנרת, רוזנוצויג ממנחמיה ואהרון רוטבלט מכפר תבור (מסחה).

חבורה זאת החליטה על הקמת אגודה לביטוח (בשפת הימים ההם – הבטחה) מקנה בפני מחלות ותמותה; על עזרה וטרינרית עוד

טבלה 1.

השנה	מספר החברים	מספר בה"ע	מספר הבקר	ס"ה בהמות	הערך המבוטח	הפרמיה שנתקבלה	פיצויים ששולמו	כאחוזים
תרע"ט	99	289	379	668	13,893	364	158	80
תרפ"ט	835	1,306	3,006	4,312	112,217	4,157	3,443	75
תרצ"ט	2,467	1,789	9,984	11,773	333,579	13,892	10,724	75
תש"ח	3,572	3,623	27,380	31,003	2,159,048	77,457	46,508	85
תשי"ח	7,550	9,930	88,320	98,250	47,345,850	1,025,000	850,001	85

הראשונות בעיית התרופות היתה קריטית. הרופא הראשון דר' פרוינד ועוזרו אברהם בן יוסף לא מצאו בבתי המרקחת את הדרוש להם ולפעמים לא בכמויות המקובלות ברפואה הווטרינרית. המצב השתנה כשדר' טברסקי הקים מחסן תרופות של "החקלאית". גם הרופאים וגם המגדלים נהנו ממבחר תרופות, מתוצרת הארץ ומיבוא במחירים סבירים. "החקלאית" הקדימה את השירותים הווטרינריים הממשלתיים במחקר ופיתוח חיסונים נגד כמה מחלות חמורות. כך היה במקרה של קדחת קרציות, גחלת, ביאור שחפת, ארגון מערך לריפוי ולמניעת שלל מחלות עטין (דר' לרנאו), חיסון בזן 19 נגד ברוצלויזיס. אולי המקרה הדרמטי היה אירוע של חיסון נגד פו"ט.

ב-1946 הודיע חייל-רפתן מהבריגדה שהיה עם יחידתו בהולנד – ל"החקלאית", שגילה

עם שיפור תנאי התחזוקה, ההזנה והתגברות על כמה מחלות קטלניות (כגון, דבר בקר) הירשו לעצמם משקים לבטח את הבהמות במחירים נמוכים. למעשה, עם קום המדינה ערך האיננוטר החי היה לא 47 מיליון לירות, אלא קרוב ל-100 מיליון. החסכון בדמי ביטוח היה הודות ל"החקלאית" ולשירותים הווטרינריים שלה, שבינתיים התפתחו. עם היווסדה שירתה "החקלאית" 10 ישובים; כעבור 40 שנה היא שירתה 700 ישובים בכל הארץ.

בשנות העשרים עבדו ב"החקלאית" 4-5 רופאים ועד קום המדינה מספרם גדל ל-55 רופאים. עם ייסוד האגודה עבד אדם אחד – אהרון רוטבלט כמזכיר, מנהל חשבונות ואדמיניסטרטור; בכל שנה הוא ביצע גם את הערכת ערך הבהמות לשם ביטוח. כעבור 40 שנה עסקו בתפקידים אלה 30 איש. בשנים

אפשר להגיד, שהיחסים הנהלה/רופאים היו מתוקנים ושני הצדדים עבדו "בראש אחד".

התחבורה

הגורם הזה יצר בשנים הראשונות בעיות לא קטנות לרופאים. כולם רכבו על סוסים אשר אחזקתם היתה על חשבון החברה. הדרכים היו משובשות. ב-1930 רכש חיים צימרמן כרכרה ממאיר דיזנגוף, אז ראש עיריית תל-אביב, אשר קיבל מכונית. הכרכרה ניתנה לדר' גילמובסקי בעפולה שהרכיבה על סוס הקשתה עליו. הכרכרה הזאת היתה "הרכב" הראשון של "החקלאית". במשך השנים הצטיידה האגודה בצי מכוניות ואז הוחלט על הקמת מוסך, אשר יהיה אחראי לתקינותן של מכוניות הרופאים ואף החזיק מכונית זרובית, כך שעבודתם נמשכה ללא תקלות. המוסך התקיים שנים רבות, עד אשר הוחלט על סגירתו מסיבות כלכליות.

המשכן

"החקלאית" נדדה במשך השנים הראשונות ממקום למקום, תחילה ביבניאל בבית שהיה בנוי מאבני בזלת; זמן-מה היא פעלה ממשרד בטבריה שם גם קיימו את האסיפות הכלליות. בראשית שנות הארבעים עברה "החקלאית" לחיפה לדירה קטנה ברח' פבזנר. היה שם חדר לחיים צימרמן וחדר קטן לאהרון רוטבלט ולהנהלת החשבונות, וחדר לדר' פרוינד. זכור לי, שבפרוודור הדירה, בכיור ראיתי לפעמים אברים פנימיים של פרה אותם הביא דר' פרוינד לשם בדיקה יותר יסודית.

ב-1953 כבר אחרי מותו של חיים צימרמן רכש מחליפו אברהם יפה מנהלל בית ומגרש בפניה של רח' יפו והפניה לבית חולים רמב"ם. בבית הגדול הזה שכנו משרדי "החקלאית", מחסן התרופות, משרדי אמב"ל ובמגרש לידו הוקם המוסך. בשנות ה-90 בתקופתו של בועז בורד, הוחלט למכור את הבית ולעבור למקום אחר. לצורך זה נרכש מגרש בפארק התעשייה בקיסריה. הוכנו תוכניות לבניית מבנה גדול עבור "החקלאית" ועבור התאחדות מגדלי

ההולנד רופא וטרינר יהודי, דר' פרנקל, שהצליח לפתח חיסון נגד פו"ט. זה היה בעיצומה של מגפת פו"ט בארץ, דר' פרוינד הרופא הראשי של "החקלאית" יצא להולנד והביא ארצה את החומר שהתגלה כיעיל ביותר ומאז אנו מחסנים נגד פו"ט ומונעים הפסדים כבדים.

בפיתוח ההזרעה המלאכותית היה ל"החקלאית" חלק רב; דר' מנחם שטורמן ודר' דוד טריינין בעבודתם בעמק המזרחי, נסיעתו של דר' א. אשכנזי ב-1938 לרוסיה לשם לימוד השיטה – כל אלה תרמו תרומה משמעותית להכנסת ההזרעה לשגרת עבודת הטיפוח והוטרניריה. הגעתו של רופא יהודי אנגלי-רוסי, דר' פוקס שימשה קטליזטור לפעולה זאת.

היחסים בין "החקלאית" לבין הרופאים

במערכת יחסים זאת היו עליות וירידות. כבר בראשית העבודה כשב"החקלאית" עבדו 4 רופאים (דר' פרוינד, דר' נריה, דר' דאואל ודר' רוזן) היו תלונות של חברים על טיב עבודתם של הרופאים. יש לציין, שבפרוטוקולים מובאת תמיד רק התלונה ואין זכר לתגובת הרופא.

כפי הנראה, התלונות לא היו רציניות ומבוססות, כי החבורה הזאת של הרופאים היתה נבחרת מקצועית ואנושית בלתי רגילה. ב-1923 נתקבל בהנהלת "החקלאית" מכתב של ארבעת הרופאים ובו דרישה להעלאת המשכורת ותנאי עבודתם שהיו גרועים לעומת העבודה בשירותים הווטרניריים הממשלתיים וכפי שמציינים הרופאים, אף גרועים מאשר תנאי עבודתם של פועלי בנין. מצד שני, בדיון בהנהלה ללא השתתפות הרופאים, הושמעו דעות על גובה משכורות הרופאים והוחלט להציע להם להוריד 10% ממשכורתם.

מנהל "החקלאית" חיים צימרמן ידע להעיר לרופאים, אשר על סגנון וטיב עבודתם היו תלונות מצד חברים, בסגנון מיוחד לו: תחילה "גזר" – הבנה לקשיי עבודתם ולבלבול מוח מצד החברים. אך מיד אחריה בא "המקל" ובו הסבר על טיבה של עבודה ברפואה סוציאלית ועל חובתו להתאים את עצמו בסבלנות ומסירות לרצונם של בעלי האגודה. אך כללית

משרד "החקלאית" הראשון, במושבת יבנאל - 1922.

משרד "החקלאית" בחיפה, ברחוב יפו - החל משנת 1953.

לגמלאות ב־1990. אלי מאיר מלבד עבודתו הברוכה בארץ, שיפר את העזרה הווטרנרית, דאג להעלאת רמתם של הרופאים על ידי חוגים קבועים ומפגשים אזוריים, עסק במחקר, פיתח יחסים מצויינים עם השירותים הווטרנריים ועם המכון על שם קימרון. אלי מאיר הפיץ את שמה של הרפואה הווטרנרית ובעיקר של "החקלאית" בעולם. קשריו הבינלאומיים היו עצומים, לא מעט בזכות שליטה מושלמת בשפות זרות ובזכות הקסם האישי שלו. הרפואה הווטרנרית הישראלית ובראשה "החקלאית" היו לשם־דבר בעולם ורבים וחשובים ביקרו כאן כדי ללמוד כיצד פועלת עזרה וטרנרית קואופרטיבית ברמה גבוהה ביותר, ובזול.

בתקופה שבראש השירותים הווטרנריים עמד הפרופ' ארגון שמשוני והרופא הראשי בשדה היה דר' חם דודזון (רופא "החקלאית" בעבר) התפתחו יחסים מצויינים של שיתוף פעולה בעבודה היום־יומית ובוועדות לבריאות המקנה, וניצול נכון של היכולת המקצועית הדיאגנוסטית של המכון הווטרנרי על שם קימרון.

בקר, משרדיה ומעבדות לביקורת חלב ולמערך בריאות העטין. מכירת הבית ברח' יפו (בעיקר אחרי קבלת רשיון לבניה לגובה) אפשרה את הקמת המבנה החדש, שיפרה באופן משמעותי את מצבה הכלכלי של "החקלאית" ועוד הותירה דורבה מסויימת. היום "החקלאית" והתאחדות מגדלי בקר שוכנות במבנה החדש הנוח.

הרופאים הראשיים

דר' ש. פרוינד היה הרופא הראשי הראשון ועיצב לא במעט את התפקיד. כשעם קום המדינה נקרא דר' פרוינד לעמוד בראש האגף לבעלי־חיים של משרד החקלאית, נכנס במקומו כרופא ראשי דר' מנחם שטורמן אשר מילא את התפקיד בהצלחה, עד שדר' פרוינד יצא לגמלאות ואז דר' שטורמן עבר לשירות ממשלתי כמנהל האגף לבעלי־חיים. זמן לא רב היה דר' אהרון שפירא רופא ראשי אך פרש מתפקיד זה לפי בקשתו. ואז נקרא למלא את התפקיד רופא צעיר שעבד באזור אורים – דר' אלי מאיר.

אלי היה בתפקיד 25 שנה עד יציאתו

יום מותו ב-1950. "החקלאית" החליטה לייסד פרס קבוע על שמו, אשר מחולק בכל שנתיים לחוקרים בולטים ולאנשי ענף, אשר תרומתם היתה גדולה. הפרס הזה נחשב ליוקרתי ביותר והוא מחולק עד היום.

את חיים צימרמן החליף החבר אברהם יפה מנהל. תקופת אברהם יפה הצטיינה בייצוב אירגוני, מקצועי וכלכלי של האגודה. אברהם יפה רכש ב-1953 את הבית הפיננסי עם המגרש ברח' יפו, בפניה לבית חולים רמב"ם; אותו בית עם המוסך שהוקם על המגרש שינה כעבור שנים את מצבה הפיננסי ותפקודה של "החקלאית".

נוכר כאן שעוד לפני כניסתו של אברהם לתפקיד מנהל "החקלאית" היה חבר במשלחת המרכז החקלאי, ברשותו של חיים גבתי, אשר ב-1946 יצאה לארצות-הברית לשם לימוד פיתוחים טכנולוגיים חדשים בחקלאות. אברהם הביא משם את רעיון הסככות הפתוחות והמרפדות לפרות במקום המבנים הסגורים האירופאיים.

עם יציאתו של אברהם לפנסיה החליפו מאיר פרקר מכפר ויתקין, פעיל בהתאחדות במשך שנים. לצערנו מאיר נפטר זמן לא רב אחרי תחילת עבודתו. לתפקיד נבחר אורי גלבע מכפר יחזקאל. אורי עבד פחות או יותר לפי השגרה של קודמיו. הוא נכנס לשותפות עם פירמה פרמאצווטית "ויטאמד", מתוך רצון להזיל את התרופות ולהבטיח את רציפות האספקה. במשך הזמן התברר, שהשותפות לא עלתה יפה ובתקופה מאוחרת יותר פורקה תוך קשיים לא מעטים, בעיקר משפטיים. מאיר בן-מאיר נבחר להחליף את אורי גלבע. אז "החקלאית" כבר היתה נתונה במשבר פיננסי לא קל; הוא ניסה להתגבר עליו אך זמן-מה אחר כך הוצע לו התפקיד של נציב המים. מאיר עזב את "החקלאית" והשאיר לנו "יורש" פרטי שלו (פרידמן). האפיזודה הזאת ערכה זמן קצר ושני הצדדים הגיעו למסקנה, שזאת היתה... טעות.

למנהל "החקלאית" נבחר החבר דודה אביאלי מבאר-טוביה. בתקופתו רבו הקולות על יוקר שירות "החקלאית". אחרי התייעצויות

אחרי יציאתו של אלי מאיר לגמלאות, מונה לרופא ראשי דר' עודד ניר, אשר חולל מהפכה בגישה של הרופא לעדר המטופל. במקום הגישה המקובלת בכל העולם של טיפול במחלה בבהמה הבודדת, בא בנוסף ניתוח התהליכים בעדר כולו ועיבודם הסטטיסטי. הדבר כלל נגיעות בגורמים מסויימים, למשל: ריבוי מחלות, גובה התנובה, עונות הנבה וכו'. הוא עיבד תוכנה מתאימה, דבר שהתאפשר הודות לאיסוף קפדני של נתונים על ידי הרפתנים והרופאים. רפואת העדר איפשרה לחזות, למנוע ולתקן גורמים של תחלואה בעדר כולו, על סמך תחלואה של פרות בודדות ושגיאות בממשק. השיטה עוררה התעניינות רבה גם בחו"ל וכמה עשרות רופאים דנים קיבלו הכשרה בנושא מדר' עודד ניר כאן בארץ. דר' יהודה עפרון שהחליף את דר' ניר בתפקיד הרופא הראשי עסק ביעול עבודת הרופאים במחוזותיהם אשר צומצמו במספרם ובניטרול הסיבות של תהליך עזיבת "החקלאית" ומעבר לרפואה פרטית. עם יציאתו של דר' עפרון לגמלאות החליפו דר' דרון טיומקין.

"החקלאית" התחילה לפרסם בכל חודש דפון אינפורמטיבי בשם "חקלאיתון" אשר מספק לחברים גם אינפורמציה וגם הוראות רפואיות.

המנהלים

המנהל הראשון היה חיים יפה מיבנאל; אחרי זמן לא רב עבר התפקיד לידי חיים צימרמן גם הוא מיבנאל. חיים אירגן את "החקלאית" מבחינה אדמיניסטרטיבית לאזורי עבודה של הרופאים. הוא דאג לראשונה לפגישות המנהל עם חברים בשדה, הוא יזם את הקמת מחסן התרופות שבראשו עמד דר' טברסקי, הוא הקים קשר עם המייג'ר דר' סמיט, מנהל השירותים הווטרינריים המדנטוריים, דבר שתרם רבות לשיתוף הפעולה עם המעבדות הממשלתיות. לחיים היה סגנון יחסים מיוחד במינו עם אנשים ולכן, כל הבאים במגע אתו קיבלו גם את ביקורתו ברוח טובה. חיים צימרמן כיהן 26 שנה כמנהל "החקלאית" עד

"החקלאית"; ההתאחדות מכרה את משרדיה בתל-אביב.

המבנה בקיסריה הוא בן שני אגפים: אחד של "החקלאית" המכיל את משרדיה ואת מחסן התרופות, והשני של ההתאחדות. במקום נמצאים מלבד המשרדים, חדר מחשב, המעבדה של ביקורת החלב ומתקנים נוספים של המערך הארצי למחלות עטין וטיב החלב. המפעל של מכירת הבית בחיפה להקמת המבנה בקיסריה ביחד עם הסדר העניינים הכספיים הוא פרי עבודתו של בועז בורד ומזכיר ההתאחדות דניאל פרי. אחרי פרישתו של בועז מונה למנהל "החקלאית" אופי רייך מבית לחם הגלילית.

בחוברת למלאת 40 שנה ל"החקלאית" כותב אפרים שמארגד, מזכיר ההתאחדות דאז: "מה סוד ההצלחה הגדולה של "החקלאית" – אפשר לבטא לפי נוסחה מפורסמת שהגדירה את מהות הממשל האמריקאי: היא נוסדה על ידי חקלאים, למען חקלאים ומתנהלת בידי חקלאים. זכתה "החקלאית" ומנהליה נלקחו מאחורי המחרשה – חיים יפה, חיים צימרמן, אהרון רוטבלט ואברהם יפה. (בכל מקום שכתוב חקלאים הכוונה היא למגדלי בקר). והיום, מלבד מזכיר ההתאחדות יוסי מלול בשר מבשרינו, מי יש לנו שם? תחשבו על זה!

רבות ומתוך חשש שהצגת מחירי שירות "החקלאית" מול רפואה פרטית תביא לעזיבות, הוחלט לשלוח כלכלן איש "חשב" לארה"ב, לבדוק ולהשוות מחירים. מתנגדי החלטה זאת דר' אלי מאיר ושלמה דורי, ערכו ביוזמתם סקר פעולות וטרינדריות ומחיריהן בין 70 רופאים בעולם (5 או 6 ארצות). הסקר נעשה באמצעות שאלון שנשלח בדואר. הדו"ח של הכלכלן איכזב ברמתו שבאה מחוסר ידע אלמנטרי בגידול בקר. לעומת זאת, הסקר שנשלח בדואר הוכיח שבטיפול וטרינרי כה אינטנסיבי שלא קיים בעולם, אנחנו זולים מאחרים.

אחרי דודה אביאלי נכנס לתפקיד בועז בורד ממושב כפר הס. בועז ניגש במרץ להעברת "החקלאית" למקום חדש, תוך מימוש הנכס בחיפה. הפעולות כללו: חיפוש מגרש חלופי במקום מתאים, תכנון המבנה, קבלת רשיון לבניה לגובה בחיפה כדי להגדיל את ערך הנכס ומכירתו בסכום נכבד.

התקיים משא ומתן עם ההתאחדות לשותפות במבנה החדש. מו"מ זה נמשך זמן לא קצר ולבסוף נפלה ההחלטה על פארק התעשייה קיסריה. המבנה בחיפה נמכר בסכום אשר איפשר את הקמתו של האתר החדש וגם שיפר באופן יסודי את מצבה הכספי של

ביקור במוזיאון הרפת ביפעת

לפני מספר שנים הקימה ההתאחדות מוזיאון לענף רפת החלב, לצד המוזיאון לראשית ההתיישבות בעמק יזרעאל אשר בקיבוץ יפעת. בתוך אותו מבנה של מוזיאון הרפת שוכן גם ארכיון הענף ובו חומר תיעודי רב-גוני למכביר אודות ראשית הענף והחלוצים שהקימוהו בארץ-ישראל בראשית המאה הנוכחית.

ביקור במוזיאון הוא תענוג וחוויה אמיתית לכל רפתן וחקלאי בכלל – אולם הוא צריך להיות חובה וחלק מתכנית הלימודים לכל התלמידים (והמורים ומדריכים), אשר בבתי הספר החקלאיים באשר הם. שעות הביקור במוזיאון הן 7.30–11.30 בימים א'–ה'. רצוי לתאם ביקור של כיתות שלמות עם האחראי על המוזיאון, הח' שלמה דורי, טלפון: 06-6548754, פקס: 06-6548156.